

Λοιπὸν πλανῶνται καὶ αἱ αἰσθήσεις καὶ ὁ νοῦς, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀποβαίνει ἡ ψυχὴ θολερὸν καὶ ἀπατηλὸν τοῦ κόσμου κάτοπτρον. Τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ μὴ καταλειφθῶσιν ἐν ἧ εὐρίσκονται καταστάσει, ἀλλὰ νὰ διορθωθῶσι καὶ ἐνισχυθῶσιν, ὥστε νὰ παρέχωσιν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων εἰκόνα. Καὶ αἱ μὲν αἰσθήσεις διορθοῦνται διὰ προσφόρων μέσων καὶ καταλλήλων τῆς τέχνης ὀργάνων, ὁ δὲ νοῦς διὰ προσοχῆς καὶ ἀποφυγῆς τῶν ἀνθρωπίνων ἀναλογιῶν καὶ τῶν τελικῶν αἰτίων ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς φύσεως. Ἀπαιτεῖται δηλαδὴ ὁ φιλόσοφος, ἵνα τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐρμηνεύωμεν οὐχὶ κατὰ τελολογικὸν ἀλλὰ κατὰ μηχανικὸν τρόπον καὶ δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ μὴ περιορίζωμεν τὸν κόσμον εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, νὰ ἐκτείνωμεν δὲ καὶ εὐρύνωμεν τὸν νοῦν, ὥστε νὰ καταλάβῃ τὸν κόσμον οἷος τῷ ὄντι ὑπάρχει¹.

2. Εἰδωλα τοῦ σπηλαίου (*idola specus*) εἶναι αἱ σφαλεραὶ παραστάσεις αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας ἐκάστου. Αἱ φυσικαὶ δηλαδὴ προδιαθέσεις καὶ αἱ ἐπίκτητοι κλίσεις, ἅς παράγουσιν ἡ ἀγωγή καὶ παιδεία, ἡ ὁμιλία καὶ ἀναστροφή, αἱ ἀσχολίαι καὶ ἀναγνώσεις, προσποιοῦσιν ἐκάστῳ ἰδιάζοντα γνωρίσματα καὶ προάγουσιν εἰς ἀναλόγους πλάνας. Ἄλλος εἶναι ἐπιτήδειος εἰς τὸ ἀνευρίσκειν διαφοράς, ἄλλος ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁμοιότητας· ὁ μὲν ζηλοῖ καὶ προτιμᾷ τὰ ἀρχαῖα, ὁ δὲ τὰ νεώτερα. Οὕτω πως ἕκαστος ἀντιλαμβάνεται τῶν πραγμάτων κατὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον, ἀναλόγως τῆς ἰδιορρυθμίας, τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν συνηθειῶν· ἕκαστος ἔχει οἶονεὶ μικρὸν σκοτεινὸν κόσμον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀρύεται τὴν ἀλήθειαν, οὐχὶ δέ, ὡς ἤθελεν ὁ Ἡράκλειτος, ἐκ τοῦ μεγάλου κόσμου (τοῦ κοινοῦ λόγου)· ἕκαστος εἶναι τρόπον τινὰ ἐγκεκλεισμένος ἐν ἰδίῳ σπηλαίῳ, εἰς ὃ τὸ φυσικὸν φῶς μόλις εἰσδύεται². Αἱ τοιαῦται πλάνας αἱ ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐκάστου διαθέσεως ἐκπορευόμεναι εἶναι πολυάριθμοι

1. Nov. Organ. 1,41.48.

2. Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Βάκωνος ὑπομιμνήσκει αὐτομάτως τὴν πολυθρόλητον εἰκόνα τοῦ σπηλαίου τῆς πλατωνικῆς πολιτείας (7 ἀρχ.).

καὶ δύνανται νὰ ἐπανορθῶνται διὰ τῆς παραβολῆς τῶν οἰκείων πρὸς τὰς ἀλλοτρίας παρατηρήσεις¹.

3. Εἶδωλα τῆς ἀγορᾶς (*idola fori*) εἶναι αἱ ἐν τῇ μετ' ἀλλήλων ὁμιλίᾳ τῶν ἀνθρώπων δημιουργούμεναι διὰ τῆς γλώσσης πλάναι. Αἱ λέξεις, σχηματιζόμεναι κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν (*ex captu vulgi*) ὡς σημεῖα συνθηματικῶν ἀξιῶν, ἐκλαμβάνονται συνήθως ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα· εἰθίσθημεν ἐκ παίδων νὰ λαμβάνωμεν τὰ σημεῖα τῶν πραγμάτων ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα, τὴν ἀξίαν τῶν ὀνομάτων ὡς ἀξίαν πραγματικὴν. Ἐπὶ τούτοις ὑπάρχουσι λέξεις δηλωτικαὶ πραγμάτων ἀνυπάρκτων (ὡς ἡ λέξις τύχη ἢ οὐράνιος σφαῖρα) ἢ ἀσαφῶν (ὡς αἱ λέξεις «γένεσις καὶ φθορά», «κοῦφον, βαρὺ» καὶ ὅσαι ἄλλαι)· ἐκ τοῦ ἐναντίου δ' ἐλλείπουσι λέξεις ἐπὶ πραγμάτων ὑπαρχόντων. Λέξεις λοιπόν, οὐδὲν λέγουσαι, προσλαμβάνουσι κατὰ μικρὸν ἀγοραίαν ἀξίαν, ὅπως τὰ νομίσματα, εἰς ἃ ἡ ἐπίσημος σήμανσις παρέχει ὠρισμένην ἐμπορικὴν ἀξίαν. Ὅθεν ἀποκαλεῖ ὁ Βάκων τὰς ἀπὸ τῆς γλώσσης σφαλερὰς παραστάσεις «εἶδωλα τῆς ἀγορᾶς» καὶ ἀπαιτεῖ νὰ φεύγωμεν αὐτάς, προσέχοντες ἵνα μανθάνωμεν πράγματα καὶ οὐχὶ λέξεις².

4. Εἶδωλα τοῦ θεάτρου (*idola theatri*) εἶναι αἱ κατ' ἐξοχὴν ἐπικίνδυνοι πλάναι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς τάσεως ὅπως πιστεύωμεν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν αὐθεντίαν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν νόησιν. Ἐνταῦθα ὁ Βάκων συμβουλεύει ἐντόνως νὰ μὴ γοητευώμεθα ὑπὸ τῆς μαγγανείας τῆς θεατρικῆς σκη- νῆς³ καὶ νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς τοὺς ἄλλους ἀλλ' εἰς ἡμᾶς αὐτούς, νὰ προτιμῶμεν ἀντὶ τῆς αὐθεντίας τὴν αὐτοψίαν καὶ τὴν ἰδίαν

1. Αὐτ. 1,42.

2. Αὐτ. 1,43.

3. Τὰ τεχνηέντως διατετυπωμένα καὶ μεθοδικῶς διατεταγμένα φιλοσοφικὰ συστήματα ἔχουσι τὴν ἐπίφασιν ἀληθείας καὶ ἐκπλήττουσιν, ὅπως τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου παριστώμενα δράματα. Ἐνεκα τῆς ὁμοιότητος ταύτης αἱ ἀπὸ τῶν φιλοσοφημάτων πλάναι καλοῦνται «*idola theatri*».

ἡμῶν πεῖραν¹. Αἱ παραδεδομένοι θεωρίαι ἐνδέχεται νὰ ὦσι μεγαλοφυεῖς ἐπίνοιαι, ἀλλὰ δὲν ἐπιτυχάνουσι τοῦ σκοποῦ ὡς ἐστερημένοι τῆς ὀρθῆς μεθόδου. Εἶναι δὲ ἡ μέθοδος αὕτη ἀσφαλῆς καὶ δὲν ἔχει χρεῖαν διανοητικῶν προτερημάτων καὶ ἐξαιρετικῶν χαρισμάτων, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ τυχὸν ἀνάσκητος διαγράφει κύκλους τελειότερους διὰ τοῦ διαβήτου ἢ ὁ ἔμπειρος ἰχνογράφος διὰ μόνης τῆς χειρὸς².

Ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος.—Εὐθύς ὡς ἀπαλλαγῶμεν τῶν προκαταλήψεων καὶ τῶν συνήθων πλανῶν³, ὀφείλομεν πρὸς κατανόησιν τῆς φύσεως νὰ βαδίσωμεν κανονικὴν ὁδόν, χωροῦντες ἀπὸ τῶν δεδομένων ἡμῖν φαινομένων εἰς τὰς αἰτίας αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ὀρθὴ ἐπαγωγικὴ μέθοδος, ἥτις, διαφέρουσα τῆς συνήθους καὶ ἀμεθόδου ἐπαγωγῆς, ἀπαιτεῖ τρία τινά⁴. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ἀκριβὴς καὶ τελεία παρατήρησις, ἡ διὰ πειράματος ἀναπαραγωγὴ τῶν παρατηρηθέντων, ὡς καὶ ἡ ὀρθὴ καὶ εὐσύνοπτος κατάταξις αὐτῶν. Τὸ δεύτερον δ' εἶναι ἡ ἀναθεώρησις τῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος βεβαιωθέντων γεγονότων· κατὰ ταύτην πρέπει νὰ λαμβάνωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μὴ μόνον τὰς συνηγορούσας ὑπὲρ τινος, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐναντιούμενας περιπτώσεις, τουτέστι νὰ σημειῶμεν μὴ μόνον τὰς θετικὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς φαινόμενόν τι ἐμφανίζεται, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρνητικὰς, καθ' ἃς τοῦτο δὲν ἐμφανίζεται· ἔτι δὲ νὰ ἀναγράφωμεν τοὺς βαθμοὺς, ἥτοι τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς

1. Τὸ τέταρτον εἶδος τῶν εἰδώλων δυσκόλως διακρίνεται ἀπὸ τοῦ δευτέρου, ὅπερ περιλαμβάνει τὰς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως, παραδόσεως καὶ αὐθεντίας πλάνας. Εἶναι λοιπὸν πλάνας προερχόμεναι ἐκ τῆς πίστεως πρὸς τὸ κῦρος καὶ ἀξίωμα μεγάλων φιλοσόφων, ὡς τοῦ Ἀριστοτέλους, « χειρίστου τῶν σοφιστῶν » καὶ τοῦ Πλάτωνος « τοῦ ἀστείου τούτου, τοῦ πλήρους στόμφου ποιητοῦ, τοῦ ἐνθουσιαστοῦ τούτου θεολόγου »!

2. Αὐτ. 1,44 ἐξ.

3. Ὁ νοῦς ἀπαλλαγεῖς τῶν εἰδώλων καθίσταται ὡς καθαρὸς πίναξ (tabula rasa), ἐφ' οὗ τὰ ὄντα γράφουσι τὴν ἀληθῆ αὐτῶν φύσιν.

4. Αὐτ. 1,82. 104.

ἢ αὐξησις ἢ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑτέρου παράγοντος συνεπάγεται τὴν αὐξησιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἄλλου¹.

Καὶ οὐδέποτε μὲν ἐπιτυγχάνεται τελεία ἐπαγωγή, ἀλλὰ δύνανται τὰ ἐλλείμματα αὐτῆς νὰ πληρωθῶσιν ὅπως οὖν τὸ μὲν διὰ τῆς συλλογῆς ὡς οἷόν τε πλείστων περιπτώσεων τὸ δὲ διὰ τῆς προσοχῆς εἰς τὰς προεχούσας καὶ ἐξαιρέτους περιπτώσεις². Εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς οἰκείας ὕλης ἐπακολουθεῖ τὸ τρίτον βῆμα, ἡ ἀνοδος ἀπὸ τῶν πειραμάτων εἰς τὰ ἀξιώματα, ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἷτια, ἀπὸ τῶν γεγονότων εἰς τοὺς νόμους. Πρέπει δὲ νὰ μὴ σπεύδωμεν, οἷον εἰς ἰπτάμενοι, πρὸς τὰ γενικώτατα³, ἀλλὰ νὰ ἀνερχώμεθα πρότερον εἰς τὰς μέσας καὶ ἤτον γενικὰς ἀρχάς, αἷτινες εἶναι καὶ αἰ γονιμώταται⁴. Εἰς τὴν δι' ἐπαγωγῆς ἀνοδὸν ἀπὸ τοῦ πειράματος εἰς τὸ ἀξίωμα θὰ ἐπακολουθήσῃ ἢ δι' ἀποδείξεως κάθοδος ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος εἰς νέα πειράματα καὶ ἐφευρέσεις.

Ἡ ὀρθὴ ἐπαγωγή. Τοιαύτην μετερχόμενοι μέθοδον ἐκφεύγομεν τὰ συνήθη σφάλματα καὶ τέμνομεν μέσῃν ὁδὸν μεταξὺ τῶν ἀγροίκων ἐμπειρικῶν, οἷτινες αἰ μόνον συλλέγουσι φαινόμενα, χωρὶς νὰ ἐπεξεργάζωνται αὐτά, καὶ τῶν δογματικῶν φι-

1. Πρὸς διακρίβωσιν, φέρ' εἰπεῖν, τῆς θερμότητος ὀφείλομεν πειραματικῶς νὰ ἀνεύρωμεν καὶ καταγράψωμεν 1) παντοίας περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐμφανίζεται θερμότης (πίναξ παρουσίας, *tabula praesentiae*). 2) παρεμφερεῖς περιπτώσεις, καθ' ἃς δὲν ἐμφανίζεται (πίναξ ἀπουσίας, *tabula absentiae*). 3) φαινόμενα, ὧν ἡ αὐξησις καὶ ἡ ἐλάττωσις βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν αὐξησιν καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς θερμότητος (πίναξ βαθμῶν (*tabula graduum*)).

2. Τοιαῦται προέχουσαι περιπτώσεις (*instantiae praerogativae*),—καθ' ἃς τὸ ἐξεταζόμενον φαινόμενον ἐμφανίζεται μετὰ μεγάλης σαφηνείας—ὕφηγοῦνται εἰς ἡμᾶς τὰς ἀληθινὰς ιδιότητας τῆς ζητουμένης ἐννοίας· ὑπάρχουσι δὲ ιδιοτήτων εἶδη περὶ τὰ 27, ἀπὸ τῶν « μεμονωμένων » μέχρι τῶν « μαγικῶν » ιδιοτήτων!

3. Πρέπει, λέγει, νὰ προσάπτωμεν εἰς τὸν νοῦν οὐχὶ πτέρυγας ἀλλὰ μόλυβδον.

4. Ἡ πρώτη ἐξήγησις εἶναι, κατὰ τὸν Βάκωνα, μόνον ἀπόπειρα, « ὁ

λοσόφων, οἵτινες διὰ συλλογισμῶν πάντα ἐξ ἑαυτῶν ἐπιζητοῦσι νὰ κατασκευάσωσιν· ἐκεῖνοι μὲν παρεικάζονται πρὸς μύρμηκας, συλλέγοντας σωρούς προμηθειῶν καὶ καταλείποντας αὐτούς, οὗτοι δὲ πρὸς ἀράχνας ἐξαγούσας ἐξ ἑαυτῶν τὸ ὕφασμα καὶ διὰ τούτου περιβαλλούσας ἑαυτάς. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀντιθέσεων ἴσταται ὁ φιλόσοφος τῆς ὀρθῆς ἐπαγωγῆς, μὴ χωρίζων ἀλλ' ἐπάγων «νόμιμον σύζευξιν» ν ο ὄ και πείρας καὶ ὁμοιάζων πρὸς τὰς μελίσσας, αἵτινες ἐπιμελῶς συλλέγουσι τὴν ὕλην καὶ ταύτην ἐπιμελῶς ἐπεξεργάζονται καὶ διαπέττουσι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων¹.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἀπαιτεῖ ὁ Βάκων τὴν ἐπάνοδον ἀπὸ τῶν ἀξιωματικῶν εἰς νέα πειράματα καὶ μάλιστα εἰς ἐφευρέσεις, ὅμως τὸν συλλογισμόν, ὃν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέφηνεν ὡς μέσον τῆς ἀποδείξεως, οὔτε ἐκτιμᾷ παραδόξως καὶ ἀπορρίπτει ὡς μὴ ἐξαρκοῦντα εἰς τὰς λεπτότητας τῆς φύσεως καὶ χρησιμεύοντα μᾶλλον εἰς τὸ νὰ καταβάλλωμεν ἐν ταῖς συζητήσεσι τὸν ἀντίπαλον ἢ εἰς τὸ νὰ νικῶμεν ἐν ταῖς πράξεσι τὴν φύσιν.

Σκοπὸς τὰ «εἶδη». Τέρμα καὶ σκοπὸς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μεθόδου εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῶν «εἰδῶν», τῶν ἰδεῶν, τῶν αἰδίων τύπων τῶν ὄντων, ὡς διευτυπώθησαν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος². Κατὰ παρεμφερῆ τρόπον χαρακτηρίζονται τὰ εἶδη ὡς σταθεραὶ ἰδιότητες τῶν πραγμάτων. Εἶδος δηλαδή εἶναι ἡ ἰδιότης, ἥτις παραμένει μὲν καὶ ὑπάρχει πάντοτε, ὅταν τὸ φαινόμενον ὑπάρχη,

πρῶτος τρυγητός», ὅστις χρησιμεύει ἀπλῶς ὡς δοκιμῆ, πρόσκαιρος ὑπόθεσις (ἢ ὑπόθεσις ὅτι ἡ θερμότης εἶναι κίνησις)· περιορίζεται εἰς ὑποθέσεις προχειροῦς ἀλλ' ὠφελίμους, διότι εἰς τὴν ἀλήθειαν φθάνομεν, λέγει, μᾶλλον διὰ πλάνης διασαφουμένης ἢ διὰ συσσωρεύσεως χαώδους ὕλης.

1. Αὐτ. 1,95.

2. Αὐτὸς ὁ Βάκων παραπέμπει (ἐν τῷ «Νέῳ Ὀργάνῳ» 1,105 ἐξ. 2,7 ἐξ. πρβλ. De dignitate 3,4) εἰς τὸν Πλάτωνα, ὡς πρότυπον αὐτοῦ. Ὑπάρχει, λέγει, διαφορὰ τῶν ἐννοιῶν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τῶν τοῦ θεοῦ νοῦ· αἱ τελευταῖαι αὗται εἶναι τὰ αἰδία τῶν πραγμάτων εἶδη. Τὸ εἶδος εἶναι ὁ ὀρισμὸς τοῦ πράγματος, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα (ipsissima res). Ἄλλ' ὅμως ψέγει τὸν Πλάτωνα, διότι ἐχώρισε τὰς ἰδέας ἀπὸ τῶν πραγμάτων.

λείπει δὲ πάντοτε, ὅταν τοῦτο λείπη, αὐξάνεται δὲ ἢ ἐλαττοῦται καθ' ἣν καὶ τοῦτο ἀναλογίαν¹.

Ἄλλ' ὅμως ἐν τῷ ὀρισμῷ τῶν « εἰδῶν » παρατηρεῖται ἀστάθειά τις καὶ ἀμφιταλάντευσις. Διότι ὅτε μὲν παρίστανται ἐκεῖνα κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ὡς ἀπλούσταται καὶ ἀμετάβλητοι ιδιότητες τῶν πραγμάτων, αἱ ἄλλως ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου καλούμεναι « ἀπλᾶ ἰ φύσεις », ὡς ἀποτελοῦσαι τὴν βᾶσιν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς φύσεως², ὅτε δὲ ὡς οἱ νόμοι τῆς ἐνεργείας, ἐξ ἧς προέρχονται τὰ φαινόμενα³ ἢ, ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, ὡς ἡ δρῶσα φύσις (*natura naturans*) τοῦ πράγματος, τουτέστιν ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἀπορρέουσιν αἱ ιδιότητες ἕκασται αὐτοῦ (*fons emanationis*)· ὅτε δὲ πάλιν ὡς ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων. Αἱ δύο τελευταῖαι ἐκδοχαὶ εἶναι συναφεῖς πρὸς τε ἀλλήλας⁴ καὶ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πάντα ἀνάγονται εἰς ὑλικά μέρη (κατὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Δημοκρίτου), ὧν ἡ σύνθεσις (« ὁ σχηματισμὸς ») παράγει τὰς ιδιότητας (τὰ εἶδη)⁵.

1. Αἱ ἄλλαι παρὰ τὴν τοιαύτην ιδιότητες εἶναι ἀσήμαντοι. Ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ θανάτου, παραδείγματος χάριν, εἶναι ἀσήμαντα τὰ αἷτια αὐτοῦ (τὸ ἂν προῆλθεν ἐκ πνιγμοῦ ἢ καύσεως ἢ λιμοῦ ἢ ἄλλως πως). Ἐπὶ τῆς θερμότητος πάλιν εἶναι ἀδιάφοροι οἱ τρόποι τῆς γενέσεως αὐτῆς, ἢ σύνθεσις τῶν θερμανθισῶν ὑλῶν καὶ τὰ τοιαῦτα.

2. Ὁ Βάκων ἐδόξαζε κατὰ τρόπον σχολαστικὸν ὅτι εἶναι « ἀπλᾶ φύσεις », ἀπλούσταται καὶ σταθεραὶ ιδιότητες (θερμότης, ψυχρότης, ἐρυθρότης, βαρύτης κ.τ.τ.) συναπτόμεναι ποιοῦσι τὰ ποντοῖα φαινόμενα.

3. « Εἶδος » π.χ. τῆς θερμότητος θὰ εἶναι ὁ νόμος, καθ' ὃν παράγεται ἡ θερμότης.

4. Εἶναι συναφεῖς, διότι τότε μόνον μανθάνομεν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ὅταν γινώσκωμεν τὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς προῆλθον.

5. Ὁ Βάκων ἐν τοῖς προτέροις αὐτοῦ συγγράμμασιν ἦτο ἐνθερμος θιασώτης τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, ἐν δὲ τοῖς ὑστέροις τηρεῖ ἐν τισιν ἐπιφύλαξιν. Ἐν ἐκείνοις ἐξήταζε τὴν φύσιν τῶν ἀτόμων καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ κενοῦ χώρου, ὃν συνωδὰ τῷ Ἡρωνι (περὶ τὸ 100 π.Χ.) ἤρνεῖτο. Ἐν δὲ τῇ συγγραφῇ « *Parmenidis et Telesii et praecipue Democriti philosophia* » ἀποφαίνεται ὅτι τὰ ἄτομα οὔτε στερεὰ εἶναι οὔτε ὑγρά, οὔτε πυρώδη, οὔτε αἰθέρια, καὶ ὅτι δὲν ἔχουσιν οὔτε ἐλαφρότητα, οὔτε βαρύτητα, οὔτε σκληρότητα οὔτε μαλακότητα.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις, ὡς γνωστόν, παρεδέχετο τέσσαρας ἀρχάς, (ὕλην, εἶδος, ὄθεν ἢ κίνησις, οὐ ἔνεκα) συνομολογεῖ ὁ Βάκων, ἐκτείνων εὐρύτερον τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου, τέσσαρα πρῶτα αἷτια, ἦτοι τὰ ἔνυλα, τὰ μορφωτικά (εἶδη), τὰ ποιητικά (causae efficientes) καὶ τὰ τελικά (causae finales). Καὶ ἀσπάζεται μὲν καὶ αὐτὸς τὰ τελικά αἷτια, ἀλλ' ἀποκλείει ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν, ὧν τὴν μέθοδον θέλει νὰ διδάξῃ ἐν τῷ Νέῳ Ὁργάνῳ.

Ὅπως ἂν ἔχη, τὰ εἶδη νοοῦνται ὡς ἔχοντα σχέσιν ὑπεραλληλίας καὶ ὑπαλληλίας, ὡς ἀποτελοῦντα οἶονεὶ πυραμίδα, ἧς τὴν ἀκροτάτην κορυφὴν κατέχει ἡ (ἀριστοτελική) καθαρὰ ἐνέργεια (actus purus)· «ὅταν λέγω περὶ τῶν εἰδῶν, ἐννοῶ οὐδὲν ἄλλο ἢ τοὺς νόμους ἐκείνους καὶ τοὺς διορισμοὺς τῆς καθαρᾶς ἐνεργείας, οἷτινες συναποτελοῦσι τὴν φύσιν, οἷον τὴν θερμότητα, τὸ φῶς, τὴν βαρύτητα τῶν πραγμάτων»¹. Εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι καθαρὰ ἐνέργεια εἶναι ὁ Θεός².

4. Ἀνθρωπολογία καὶ Ἠθική.—Ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ καὶ ψυχολογίᾳ ὁ Βάκων δὲν παρέχει τι οὐσιῶδες ἀλλὰ στοιχεῖ ἰδίᾳ εἰς παλαιότερας ἀριστοτελικὰς καὶ μεσαιωνικὰς θεωρίας. Γνωματεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς³, ἧτις πάλιν εἶναι διττὴ· ἡ μὲν ἑτέρα αὐτῶν εἶναι κατωτέρα καὶ αἰσθητικὴ (inferior vel sensibilis), ἡ δὲ ἄλλη ἀνωτέρα καὶ λογικὴ (anima rationalis)⁴. Ἐκείνη μὲν ἔχει ἔνυ-

1. Novum Org. 2,17.

2. Ὅτι ὑπάρχει θεὸς καὶ κυβερνᾷ πάντα, ὅτι εἶναι παντοδύναμος καὶ σοφὸς καὶ ἀγαθὸς (πάντων προνοητής), ὅτι ἀμείβει τὰς πράξεις ἐκάστου καὶ προσήκει νὰ λατρεύηται, ταῦτα πάντα ἐννοοῦνται ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ νοῦ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς φυσικῆς θεολογίας (De dignit. 3,2).

3. Ἐπιμελῶς ἐξετάζει τὴν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐπίδρασιν τοῦ σώματος καὶ τἀνάπαλιν, καθορίζει δὲ τὴν χώραν τοῦ σώματος καὶ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἐνθα ἐδρεύουσιν αἱ παντοῖαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις.

4. Τὴν διάκρισιν ταύτην στηρίζει ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς (Γενεσ. κεφ. 2. στ. 4. 20.27).

λον καὶ σωματικὴν φύσιν (de limo terrae), ἐκτείνεται διὰ τῆς θερμότητος, λεπτύνεται καὶ καθίσταται ἐκ τούτου ἀόρατος· εἶναι παρεμφερῆς πρὸς τὴν τῶν ζώων, πλὴν ὅτι χρησιμεύει παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ὡς ὑπηρετικὴ τῆς ἀνωτέρας ψυχῆς. Αὕτη δ' ἔχει θείαν τὴν καταγωγὴν καὶ καλεῖται πνεῦμα (spiraculum)¹.

Ἡ ψυχὴ κέκτηται δυνάμεις ἢ δεξιότητας, τὸν νοῦν (intellectus), τὸ λογικὸν (ratio), τὴν ὄρεξιν (appetitus), τὴν βούλησιν (voluntas). Ἐκ τούτων ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησις ἐπιτελοῦσι τὰ κύρια τῆς ἐπιστήμης ἔργα, διότι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι τὰ σπουδαιότατα. Ἡ περὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐπιστήμη διατρίβει περὶ τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ψυχὴ εἶναι ἔμφυτος ἢ ἔπηλυσ (utrum nativa an adventitia), ἂν εἶναι χωριστὴ ἢ ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ σώματος, ἂν ὑπάρχει θνητὴ ἢ ἀθάνατος. Καὶ δύναται μὲν, λέγει, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα νὰ ἐρευνᾷ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία ἐπιμελέστερον ἢ ὅσον μέχρι τοῦδε ἐποίει· ἀλλὰ θὰ ἦτο ὅμως ὀρθὸν νὰ καταλίπωμεν τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν λύσιν εἰς τὴν θεολογίαν. Διότι ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἐξετάζη μάλιστα τοὺς νόμους τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, οὐχὶ δὲ νὰ ζητῇ τὴν ὀριστικὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἧς κυρία πηγὴ γνώσεως εἶναι καὶ μένει πάντοτε ἡ θεία ἀποκάλυψις (inspiratio divina)².

Ὅπως ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία, οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ εἶναι περιορισμένη καὶ συμπληροῦται διὰ τῆς ἀποκαλύψεως. Δύναται μὲν ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς φυσικῆς γνώσεως νὰ σχηματίσῃ ἠθικὰς τινὰς ἐννοίας, οἷαι αἱ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ λάβῃ σαφῆ ἐννοίαν τῶν ἐπιτακτικῶν καθηκόντων, ὡς τῆς ὑπερφυοῦς ἠθικῆς ἐπιταγῆς «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν». Μέγα δὲ μέρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἶναι ὑπέρτερον τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τὸ φυσικὸν τοῦ νοῦ φῶς ἀδυνατεῖ νὰ φθάσῃ εἰς ἐκεῖνο³.

1. Αὐτ. 4,3.

2. Ἐνθ' ἀνωτ.

3. De dignit. 9,1.

“Ἴνα ἡ Ἠθικὴ ἐπιτελέσῃ τὸ ἑαυτῆς ἔργον καὶ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρέπουσαν ἐνέργειαν, ὀφείλει ἐπιμελῶς νὰ ἀνερευνήσῃ τὰς ψυχικὰς ιδιότητας αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τὰ πάθη, νὰ διασαφήσῃ πῶς ταῦτα γεννῶνται καὶ διεγείρονται, πῶς ἐνισχύονται καὶ καταβάλλονται, πῶς ἐπενεργοῦσιν ἐπ’ ἄλληλα. Διότι ἠθικότης τότε μόνον ἐπιτυγχάνεται, ὅταν τὰ πάθη περιστέλλωνται καὶ εἰς ὀρθοὺς σκοποὺς κατευθύνωνται. εἶναι δὲ τὰ πάθη ἰσχυρότερα τοῦ νοῦ, διότι ἡ παράστασις τοῦ παρόντος ἀγαθοῦ πληροῦ ζωηρότερον τὴν φαντασίαν ἢ ἡ τοῦ μέλλοντος. Ταῦτα (τὰ πάθη) πρέπει νὰ ῥυθμίσωμεν οὕτως, ὥστε νὰ ὑπερμάχωνται τοῦ νοῦ καὶ οὐχὶ νὰ ἀντιμάχωνται πρὸς αὐτόν¹.

Καὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας διενοήθη ὁ Βάκων τὴν ἀνακαίνισιν, ἀλλὰ δὲν ἀνέπτυξεν αὐτήν· περιωρίσθη δὲ μόνον εἰς εὐστόχους τινὰς ἀφορισμοὺς. Ἄνομολογεῖ πάντως τὸν «ἠθικὸν νόμον τῆς φύσεως» καὶ ἀνάγει ἐπὶ τέλος αὐτόν εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς αὐτοσυντηρησίας². Ἐν πᾶσι, λέγει, κρατοῦσι δύο ὄρμαί, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα φέρει πρὸς τὸ ἴδιον, ἡ δὲ ἄλλη πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθόν· ἐκ τούτων ἡ δευτέρα εἶναι οὐ μόνον εὐγενεστέρα ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτέρα. Ὁ ἄνθρωπος, εἴ μὴ τυγχάνῃ ὧν διεφθαρμένος, προτιμᾷ ἀντὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὴν κοινὴν εὐτυχίαν καὶ ἐμφορεῖται ἀγάπης, ἣτις δὲν ὑπόκειται, ὡς τὰ ἄλλα προτερήματα, εἰς περιορισμοὺς καὶ μέτρα³. Εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς δὲ ἀνήκουσι καὶ αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις· τὴν εὐτυχίαν δὲν πρέπει νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὡς τυφλὴν εὐνοίαν τῆς τύχης, ἀλλὰ νὰ θεωρῶμεν ὡς καρπὸν ἐπιμόνου ἐργασίας· εἴ μὴ θέλωμεν νὰ ἐξερευνήσωμεν τὴν γνώμην ἢ τὸν σκοπὸν τινος, πρέπει νὰ τηρήσωμεν πρὸς αὐτόν τὴν σὺφρονα μεσότητά μεταξὺ παρρησίας, ἣτις παρορμᾷ εἰς ἀποκάλυψιν τῆς ψυχῆς, καὶ σιγῆς, ἣτις ἐμποιεῖ πίστιν. Περὶ δὲ

1. Αὐτ. 5,1.

2. Αὐτ. 7,1 καὶ 3.

3. Τοῦ ὅλου βίου πρέπει νὰ δεσπόζῃ ἡ ἀγάπη, ἢ μετὰ προθυμίας ἀφοσίωσις εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, ἐπιταττομένη ὑπὸ τε τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου· αὕτη ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν θεὸν καὶ πορίζει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ὑπερτάτην εὐγένειαν.

τῆς σχέσεως τοῦ πλούτου πρὸς τὴν ἀρετὴν παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖνος ἔχει πρὸς ταύτην, ὡς αἱ ἀποσκευαὶ πρὸς τὸν στρατόν· αἱ ἀποσκευαὶ εἶναι μὲν ἀναγκαῖαι, ἀλλ' ἅμα τῆς νίκης διαταρακτικαί.

Π ο λ ι τ ε ί α. Περὶ τῆς πολιτείας γνωματεύει ὅτι αὕτη, ὡς πᾶς ζῶν ὀργανισμός, προτίθεται σκοπὸν τὴν διατήρησιν ἑαυτῆς, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδίων δυνάμεων πρὸς τὰ ἔσω (ἀκμὴν καὶ εὐτυχίαν) καὶ τὴν ἐπέκτασιν πρὸς τὰ ἔξω (διεύρυνσιν τοῦ κράτους). Ὡς πρὸς δὲ τὸ τελευταῖον ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Μακιαβέλλη. Θεωρεῖ σπουδαίαν τὴν πρὸς πόλεμον προπαρασκευήν· καὶ τὸν μὲν ἐμφύλιον πόλεμον ἀποδοκιμάζει παραβάλλον αὐτὸν πρὸς πυρετόν, τὸν δ' ἐξωτερικὸν δὲν ἀποδοκιμάζει παρεικάζων αὐτὸν πρὸς τὴν θερμότητα τὴν προερχομένην ἐκ τῆς κινήσεως καὶ συντελοῦσαν εἰς τὴν ὑγίειαν¹.

Ἐν τοῖς Δοκιμίοις, ἢ ἄλλως, τοῖς « Πιστοῖς λόγοις », δὲν ἠκολούθησεν οὔτε κατὰ τὸ περιεχόμενον οὔτε κατὰ τὸ ὕφος εἰς τὸν Μονταίνην· φαίνεται δ' ἔχων πρότυπον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὸν Σενέκαν. Πλὴν δὲν στοχάζεται ἐν πᾶσι τοῦ ὀρθοῦ· διότι παρέχει συμβουλὰς καὶ ὀδηγίας ἀποτεινόμενος οἶονεὶ πρὸς ἀνθρώπους, οἵτινες μετέρχονται μὲν εἰς τὴν ζωὴν τίμια μέσα, ἀλλὰ δὲν διστάζουσι νὰ μετέλθωσι καὶ ἄτιμα, ἐφ' ὅσον δὲν αἰσχύνονται.

Τέλος ἐν τῇ « Νέα Ἀτλαντίδι »² ἐσκόπει ὁ φιλόσοφος, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ γραμματέως αὐτοῦ, νὰ παράσχη πρότυπον εἰς Ἰδρυσιν ἐπιστημονικῆς Ἀκαδημείας ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ νὰ διαγράψῃ τὸ σχέδιον ἰδεατῆς πολιτείας³.

1. Αὐτ. 8,3.

2. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ μυθιστορίας, ἐν ἣ περιγράφει ὁ Βάκων τὸ πῶς πλέων πρὸς τὴν Κίναν καὶ ὑπὸ τῆς τρικυμίας παρασυρθεὶς ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Ben Salon. Ἐκεῖ κρατεῖ, λέγει, μάλιστα ἡ τέχνη καὶ ὑπάρχει, ὁ οἶκος τοῦ Σολομῶντος « (Domus Salomontis) », σύλλογος δηλονότι λογίων ἀφωσιωμένων εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμοζόντων τὰ πορίσματα αὐτῆς εἰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις.

3. Ἡ μικρὰ αὕτη ἰδεώδης πολιτεία παρίσταται ὡς τελεία ἐμπορικὴ πολιτεία, δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τῆς « ἀπληρτισμένης ἐμπορικῆς πολιτείας » τοῦ Φιχτίου.

5. Ἐπισκοπήσις.—Ἀναθεωροῦντες τὰ εἰρημένα παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Βάκων, ἀπαλλαγείς τῆς συνήθους εἰς τοὺς παλαιότερους θεοσοφικῆς ῥοπῆς, ἐπειράθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν φύσιν κατὰ διάφορον τοῦ κρατοῦντος τρόπου. Οἱ μὲν προγενέστεροι, ἐκλαμβάνοντες τὴν φύσιν ὡς μικρόκοσμον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐμπεριεχόμενον, ἤρουντο τοὺς νόμους ἐκείνης ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ὁ Βάκων θέλει νὰ ἐρευνήσῃ αὐτὰ τὰ πράγματα τῆς φύσεως πρὸς διάγνωσιν τῶν νόμων αὐτῆς. Ἡ γνῶσις δηλαδὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας, ὁρμᾶται ἀπὸ παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων· προχωρεῖ βαθμηδόν, διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ἀπὸ προτάσεων μερικωτέρων εἰς γενικωτέρας καὶ τέλος κατέρχεται πάλιν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, ἵνα καταλήξῃ εἰς ἐφευρέσεις, αἵτινες ὠφελοῦσι σφόδρα τὸν ἄνθρωπον καὶ ποιοῦσι δυνατώτερον τῆς φύσεως.

Ἀποφαινόμενος ὁ ἀνὴρ ὅτι « ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ θυγάτηρ τοῦ χρόνου » ἐπίστευεν ὅτι εὕρισκετο ἐπὶ τῆς βαθμίδος ἐκείνης τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, ἣτις ἐπέτρεπε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς φύσεως· ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις ἔπρεπε νὰ μὴ παραδοθῶσιν εἰς τὴν τύχην ἀλλὰ νὰ καταστῶσιν ὁ καρπὸς μεθοδικῆς ἐρεῦνης, ὅτι ἡ πρόοδος τῶν ἀνακαλύψεων ἤρτηται κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς προόδου τῆς καθαρᾶς γνώσεως¹.

Ἀνυψώσας ὁ Βάκων τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐπαγωγὴν εἰς φιλοσοφικὴν ἀρχήν, κατέστη ἀναμφιλέκτως ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐμπειρικῆς φιλοσοφίας². ὑπέδειξεν

1. Εἰρήσθω ὅτι, ἐνῶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἐτιμῶντο αἱ τέχναι (artes), νῦν ὑπὸ τοῦ Βάκωνος ἀνυμνεῖται ἡ μηχανικὴ δύναμις ἡ ἀγούσα εἰς ἐφευρέσεις· « Αἱ ἀνακαλύψεις, — λέγει ἐν τῷ προτελευταίῳ ἀφορισμῷ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Νέου ὄργάνου, — αἱ ἀνακαλύψεις εἶναι τρόπον τινὰ νέαι δημιουργίαι καὶ ἀπομιμήσεις τῶν θείων ἔργων ». Δι' ἐκείνων ὁ ἄνθρωπος οἶονεὶ μεταποιεῖται εἰς θεόν. Ἐὰν — παρατηρεῖ αὐτόθι — παραβάλωμεν πεπολιτισμένον Εὐρωπαῖον πρὸς ἄγριον Ἰνδόν, θὰ εὕρωμεν τοιαύτην διαφορὰν, ὥστε θὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκεῖνος εἶναι, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοῦτον, θεός· τοῦτο δέ, οὐχὶ ἔνεκα τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος ἢ τῆς φυλῆς ἀλλὰ μόνον ἔνεκα τῆς τέχνης.

2. Ἄλλοι προσνέμουσι τὴν θεμελίωσιν τῆς νεωτέρας ἐμπειρικῆς θεωρίας

εἰς τοὺς νεωτέρους σκοποὺς ἐπιστημονικοὺς καὶ τρόπους μεθοδικούς· ἐξῆρεν ἐντόνως τὴν ἀξίαν τῆς δι' ἰδίων ἐρευνῶν ποριζομένης γνώσεως τῆς φύσεως καὶ ἀπεσκοράκισε τὰς δῆθεν ἀμέσως ἐν τῷ νῶ ὑπαρχούσας ἐννοίας καὶ ἀξιώματα.

Ἄλλ' ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν μεθοδικῶν τούτων ἀρχῶν ἐμφανίζονται πολλὰ ἐλλείμματα· ἀποπειρώμενος ὁ φιλόσοφος νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μέθοδον δὲν ἐπιτυγχάνει καὶ ἀποδεικνύεται ἱκανὸς μᾶλλον εἰς τὸ προβάλλειν ἢ εἰς τὸ ἐπιλύειν προβλήματα, εἰς τὸ ἀνευρίσκειν τὰ χάσματα ἢ εἰς τὸ πληροῦν αὐτά¹. Ἡ δὲ μεγίστη ἔλλειψις τῆς θεωρίας αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑποτίμησις τοῦ ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ τῆς ἀποδείξεως², ἡ παραμέλησις τῆς μαθηματικῆς, ἡ παραγνώρισις τῆς ἀξίας αὐτῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως³. Ἐπὶ τούτοις δὲν προέβαλεν ἑαυτῷ τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐπαύξησης καὶ ἐπέκτασις τῶν δυνάμεων εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς καταχρήσεις καὶ ἂν πρὸς τὴν ὕλικὴν τοῦ ἀνθρώπου πρόοδον συμβαδίζει ἡ ἠθική.

Ἐν τῇ διατυπώσει τῶν ὄντολογικῶν θεωριῶν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀντιφάσεως· διότι ὡς πρῶτας πάντων ἀρχὰς ἀποφαίνεται, καθὰ εἶδομεν, νῦν μὲν ὀλίγας τινὰς θεμελιώδεις ποιότητας νῦν δὲ ὕλικὰ μόρια. Θέλων δὲ πάλιν νὰ διαλλάξῃ φιλοσοφίαν καὶ θρησκείαν διὰ τῆς διακρίσεως καὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὀρίων αὐτῶν φαίνεται ὡς νὰ ἐγκρίνη τὴν περὶ διττῆς ἀληθείας δοξασίαν⁴. ἄλ-

οὐχὶ εἰς τὸν Βάκωνα ἀλλ' εἰς φυσικοὺς καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Γασσένδην καὶ τὸν Hobbes.

1. Συλλέγων τὰ «γεγονότα» δὲν εἶναι ἀκριβῆς καὶ πολλὰ ἀβασανίστως λαμβάνει ἐξ αὐθεντιῶν, ἔτι δὲ ὀρμάται ἀπὸ τῆς (σχολαστικῆς) προϋποθέσεως ὅτι τὰ «εἶδη» εἶναι οὐσιώδεις παράγοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνα ῥυθμίζει τὴν ἔρευναν.

2. Ἡ ἀπηκριβωμένη ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη τότε μόνον εὐοδοῦται, ὅταν διὰ τῆς ἀκριβοῦς μετρήσεως τῶν φαινομένων κατατεθῇ ἀσφαλῆς βᾶσις τῆς μαθηματικῆς ἀποδείξεως.

3. Ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως ταύτης ὁ Βάκων οὔτε ἐξετίμησεν οὔτε ἐχρησιμοποίησεν τὰ θετικὰ ἐπιτεύγματα τῆς συγχρόνου αὐτῷ μαθηματικῆς· παρενόησε καὶ ὑπετίμησε τὸ ἔργον τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Κοπερνίκου, οὐ τὸ σύστημα ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀπλὴν προκατάληψιν χάριν εὐκόλου ἐξηγήσεως.

4. Ὁ Βάκων ἔδει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ἔνυλος καὶ ἡ ψυχὴ

λά πράγματι φροντίζει μόνον περὶ τῆς φιλοσοφίας, τὴν δὲ θρησκείαν, ὡς τι πάρεργον, καταλείπει εἰς τὰς προσωπικὰς ἐκάστου ἀντιλήψεις καὶ χρείας¹.

Παρὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐλλείμματα, οὐ μικρὰν ὁ Βάκων προσήνεγκεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσίαν· ὑπετύπωσε μεθοδικὰς ἀρχὰς νέας ἐπιστήμης ἐμπειρικῆς, ἣτις ἔδει νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως καὶ ἔμελλε διὰ πολλῶν ἐφευρέσεων νὰ ἀναστηλώσῃ τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ προβιάσῃ τὸν (ὕλικόν) πολιτισμόν· μεγαλοφυῶς δὲ προείκασε, προεἶδε καὶ προεἶπεν ὅσα τεχνικὰ μεγαλουργήματα οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες ἐπετέλεσαν καὶ ἐπιτελοῦσιν².

Ἐν τῇ ἐμπειρικῇ ὁδῷ ἐχώρησε περαιτέρω ὁ συμπολίτης καὶ φίλος τοῦ Βάκωνος Ὁββέσιος.

θητη καὶ συγχρόνως τὸ ἐναντίον, ὅτι ὁ θεὸς εἶναι αἰώνιος καὶ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος· ἐκεῖνο μὲν κατὰ τὴν φιλοσοφίαν, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν θρησκείαν!

1. Τοῦτο μᾶλλον πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἢ τὸ ὅτι ὁ Βάκων, κατὰ τρόπον ὄλως ὑποκριτικόν, παρεδέχετο τὴν διττὴν ἀλήθειαν.

2. Περὶ τοῦ Βάκωνος διέλαβον ἄλλοι τε καὶ οἱ ἐξῆς : Ch. de Rémusat, Bacon, sa vie, son temps, sa philosophie et son influence jusqu' à nos jours, 1854, 1858, 1868.—K u n o F i s c h e r, Fr. Bacon von Verul. Die Real, philosophie und ihr Zeitalter, 1856, 3η ἐκδ. 1904.—T o ὤ α ὕ τ ο ὤ, Fr. Bacon und seinne Schule, 4η ἐκδ. 1923.—C. C r a i k, Lord Bacon, his writing and his philosophy, 1860.—H. D i x o n, The personal history of Lord Bacon..., 1861.—T. S p e d d i n d. The letters and the Life of Fr. Bacon, 1861.—T o ὤ α ὕ τ ο ὤ, Account of the life and times of Fr. Bacon, 2 τόμ., 1879.—A u g. D o r n e r, De Bacons philosophia, 1867.—C h r. A d a m. Philos. de Fr. Bacon, 1890.—E. L i p p m a n n, Bacon v. Verulan, 1898.—C. S o r t a i s, La philosophie moderne depuis Bacon jusqu'à Leibnitz, 1920.—A d. L e v i, Il pensiere d'F. Bacone considerato in relazione con la filosofia della natura del Rinascimento..., 1925.—F r. W a l t e r, Bacon und die Naturphilosophie, 1927.—E m i l W o l f f, Bacon und seine Quellen, 1913.—L e w a l t e r. Ern.—Bacon 1939.